

Asturia vzw

MUSIC FOR FREEDOM

VADEMECUM FOR SOCIAL REINTEGRATION THROUGH MUSIC-BASED TRAINING

DUTCH VERSION

Agenzia Italiana
per la Gioventù

Erasmus+

Enriching lives, opening minds.

Erasmus+
Enriching lives, opening minds.

VADEMECUM FOR SOCIAL REINTEGRATION THROUGH MUSIC-BASED TRAINING

**Vademecum voor sociale re-integratie
door middel van op muziek gebaseerde training**

AUTEURS

Het vierde resultaat van het project is ontwikkeld
onder leiding van **Aufbruch**
en de bijdrage is bedoeld voor de partners.

BELANGRIJKSTE BIJDRAGERS

Mario Bozzo Costa - **EFA**
Danilo Manganelli, Filippo Marcellini, Giuditta Nelli - **Arci Liguria**
Holger Syrbe, Benita Madarati, Sibylle Arndt - **Aufbruch**
Metin Onay - **Izmir**
Gert Hurkmans - **Asturia**
Alexandru Ursulescu - **CPIP**

Wij danken alle partners
voor hun samenwerking en inzet.

Correctie door Erica Laperrier

INHOUDSTAFEL

<u>Introductie</u>	<u>7</u>
<u>1. Inzicht in de context en de studenten</u>	<u>8</u>
<u>1.1 Geef een overzicht van de specifieke gevangenisvoorschriften</u>	<u>8</u>
<u>1.2 Beoordeel en kies de kamer</u>	<u>8</u>
<u>1.3 Materiaalkeuze</u>	<u>10</u>
<u>1.4 Geleerde lessen</u>	<u>11</u>
<u>2. Studenten en opleiders</u>	<u>11</u>
<u>2.1 Trainers</u>	<u>12</u>
<u>2.2 Gedetineerden</u>	<u>12</u>
<u>2.3 Gedetineerden</u>	<u>13</u>
<u>3. De pedagogische/pedagogische aanpak</u>	<u>14</u>
<u>3.1 De handleiding</u>	<u>14</u>
<u>3.2 Geleerde lessen</u>	<u>15</u>
<u>4. Inzetbaarheid en sociale re-integratie</u>	<u>17</u>
<u>4.1 Samenwerking met ondersteunende organisaties</u>	<u>17</u>
<u>4.2 Ondersteuning bij het ontwikkelen van cv's en creatieve portfolio's</u>	<u>18</u>
<u>4.2.1 CV standaarden</u>	<u>18</u>
<u>4.2.2 Artistieke portfolio's en DSP's</u>	<u>19</u>
<u>4.3 Publieksevenementen, tentoonstellingen en digitale verspreiding</u>	<u>19</u>
<u>4.4 Geleerde lessen</u>	<u>20</u>
<u>5. Conclusie</u>	<u>21</u>

INTRODUCTIE

Dit Vademecum is een uniek instrument binnen het Europese landschap. Tot op heden bestaat er geen vergelijkbaar instrument dat de pedagogische vereisten van opleiding in gevangenissen combineert met de bredere verantwoordelijkheden van de culturele en creatieve industrieën. Hoewel er op nationaal niveau geïsoleerde initiatieven zijn uitgevoerd, blijven deze versnipperd en beperkt in reikwijdte. In geen enkel EU-breed kader zijn dergelijke praktijken tot nu toe gecodificeerd in een overdraagbaar en beleidsrelevant instrument. Dit vademecum is daarom zowel een praktische gids voor opvoeders en gevangenisautoriteiten, als een routekaart voor muziekmaatschappijen, labels en culturele organisaties die hun verbintenissen op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) willen afstemmen op concrete maatschappelijke impact. Door dit model te formaliseren, toont het Vademecum aan dat muziektraining in gevangenissen geen marginaal initiatief is, maar een repliceerbare, beleidsrelevante praktijk die de sociale cohesie versterkt. De centrale focus van het document is de implementatie van workshops muziekproductie binnen penitentiaire inrichtingen. Deze activiteiten zijn getest en verfijnd via het Music 4 Freedom (M4F)-project, waarbij verschillende Europese contexten betrokken waren en inzichten werden geconsolideerd over pedagogische, organisatorische en institutionele dimensies. De workshops zijn opgebouwd rond hiphopmuziek - met name beatmaking - als een krachtige toegangspoort tot creativiteit en expressie. Hiphop is niet toevallig gekozen: het is een genre dat geworteld is in verzet, identiteit en commentaar op de sociale realiteit, waardoor het vooral betekenisvol is in omgevings die worden bepaald door uitsluiting en controle.

De culturele relevantie van hiphop ondersteunt de bredere ambitie van het Vademecum. Veel internationaal succesvolle artiesten in dit genre hebben een persoonlijke geschiedenis die wordt gekenmerkt door misdaad, marginalisering of detentie. Hun achtergronden illustreren hoe artistieke praktijk kan dienen als een weg naar sociale verlossing, professionele empowerment en erkenning door de gemeenschap. Door dit potentieel in te bedden in een gestructureerd trainingskader, verbindt het Vademecum de geleefde ervaring van deelnemers met bredere verhalen over mogelijkheden en veerkracht. Voor de muziekindustrie is dit een onderscheidende kans. Van bedrijven, keurmerken en sociale ondernemingen wordt steeds meer verwacht dat ze MVO tonen, niet alleen door middel van milieu- of commerciële initiatieven, maar ook door in contact te komen met achtergestelde gemeenschappen en inclusie te bevorderen. Het Vademecum biedt een concrete methodologie om deze doelen te bereiken: door samen te werken met gevangenissen, ngo's en culturele instellingen kan de industrie helpen verborgen talent om te zetten in zichtbare competentie, terwijl ze haar eigen rol als aanjager van maatschappelijke waarde versterkt.

In de volgende hoofdstukken worden praktische richtsnoeren gegeven voor de uitvoering. Ze beschrijven de institutionele vereisten van het werken in gevangenissen, de competenties van opleiders en lerenden, het pedagogische kader van workshops muziekproductie en de strategieën om inzetbaarheid en sociale re-integratie te ondersteunen. Elk deel wordt afgesloten met geleerde lessen, zodat de tool geworteld blijft in de praktijk. Samen maken deze elementen het Vademecum niet alleen tot een handleiding voor implementatie, maar ook tot een baanbrekend Europees referentiepunt voor het verbinden van muziek, onderwijs en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

INZICHT IN DE CONTEXT EN DE STUDENTEN

1. Inzicht in de context en de studenten

1.1 Geef een overzicht van de specifieke gevangenisvoorschriften

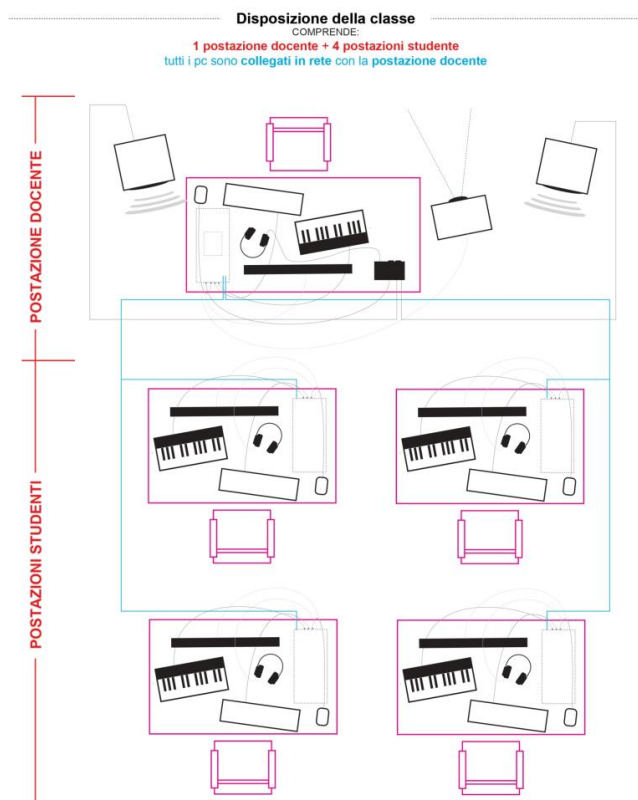
Elke penitentiaire inrichting werkt onder strikte regels die rechtstreeks van invloed zijn op de uitvoering van culturele of educatieve workshops. Alvorens een muzieklaboratorium op te starten, is het essentieel om de institutionele context, beveiligingsprocedures en IT-regels te verduidelijken. Het is essentieel om de **institutionele context** en de bijbehorende **veiligheidsprocedures te begrijpen**, aangezien de werkplaatsen moeten voldoen aan een reeks taken met betrekking tot de instelling van de penitentiaire inrichting.

- Allereerst hebben externe trainers formele toestemming nodig om het gevangensterrein te betreden. Dit vereist vaak antecedentenonderzoeken, veiligheidsinstructies en in sommige gevallen de ondertekening van geheimhoudingsovereenkomsten. Deze procedures kunnen enige tijd in beslag nemen en zodra alle documenten zijn ingediend, moet de vereniging gewoon wachten op goedkeuring. Het is dus belangrijk om deze vertragingen te stroomlijnen in projecttijdlijnen om late start van de workshops te voorkomen.
- Beveiligingsprocedures hebben ook betrekking op apparatuur, waarbij beperkingen worden opgelegd aan persoonlijke bezittingen en IT-apparatuur. Als algemene regel geldt dat alle apparatuur moet worden geregistreerd en veilig moet worden opgeslagen. In Italië bijvoorbeeld moesten laptops en MIDI-controllers na elke sessie worden geïnventariseerd en vergrendeld, terwijl in Duitsland het mobiele lab alleen in bewaakte ruimtes kon worden opgesteld en na gebruik kon worden ontmanteld.
- IT-beperkingen moeten net zo goed worden opgehelderd, omdat ze een enorme impact hebben op het laboratorium. Deze vereisten variëren van het blokkeren van USB-poorten in pc's tot specifieke hardwarebeperkingen. In de Belgische gevangenis van Merksplas bijvoorbeeld werd het gebruik van programma's met winstlogo verboden, waardoor trainers gedwongen werden om open-source DAW's en audioprogramma's te gebruiken.

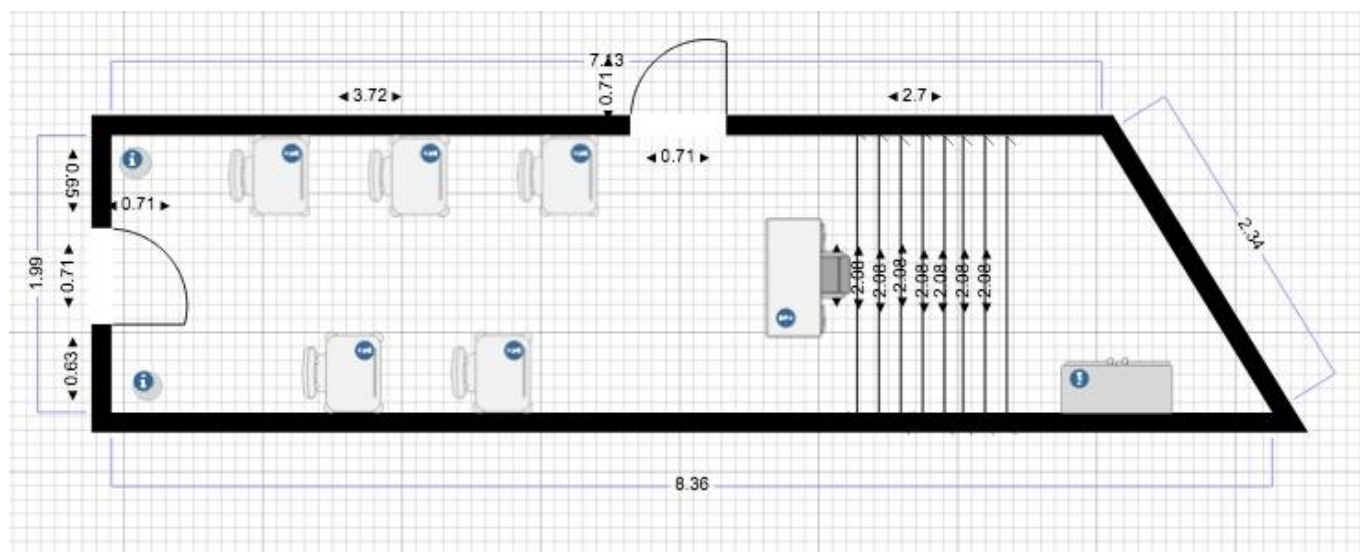
1.2 Beoordeel en kies de kamer

Het identificeren en voorbereiden van een geschikte ruimte in de gevangenis is een cruciaal onderdeel van institutionele coördinatie. Aangezien deze beslissing een directe impact heeft op zowel de pedagogische kwaliteit van de workshops als de operationele haalbaarheid, zullen we de kwestie in een aparte paragraaf behandelen. De gekozen ruimte moet eerst voldoen aan de **veiligheidsnormen**: ze moet gemakkelijk te controleren zijn door het gevangenispersoneel en afsluitbaar zijn wanneer ze niet in gebruik is. Het is echter belangrijk op te merken dat gevangenisinstellingen meestal niet op de hoogte zijn van de technische behoeften van een muziekproductielaboratorium, aangezien dit een baanbrekend project blijft in de EU-context.

Vanuit technisch **oogpunt** is de beschikbaarheid van een permanente, speciale ruimte ideaal. De ruimte moet voldoende ruimte bevatten voor 4/5 werkplekken voor studenten en één voor de trainer/docent. (Idealiter zou het bureau van de leraar frontaal naar dat van de studenten moeten staan). De kamer moet voldoende elektriciteit hebben en voldoende ruimte voor kabelbeheer. In Italië werd dit proces vergemakkelijkt door een eenvoudig grafisch schema en planimetrie op te stellen om de opstellingsvereisten te illustreren. Hieronder het schema, met de opstelling van het lab en de apparatuur:

Dit soort grafische weergave kan erg nuttig zijn bij het uitleggen van de labbehoeften aan de gevangenis. Ook vonden we het uiterst nuttig om een planimetrie van het lab aan de gevangenis voor te leggen. De afbeelding hieronder is het Italiaanse lab en kan als voorbeeld dienen:

Toch is deze ideale situatie in de praktijk niet altijd mogelijk.

In Duitsland vereiste het ontbreken van een vergelijkbare ruimte het gebruik van een **mobiel laboratorium**, dat voor elke sessie in verschillende ruimtes moest worden opgesteld en ontmanteld, afhankelijk van de beschikbaarheid. Deze oplossing bood flexibiliteit, maar zorgde ook voor extra logistieke uitdagingen. In België strekten de institutionele beperkingen zich uit van de uitrusting tot de **toewijzing van ruimte en IT-gebruik**, waarbij de gevangenis opleiders verplichtte zich aan te passen aan lokalen die al in gebruik waren voor andere educatieve activiteiten. In Roemenië varieerde de beschikbaarheid van kamers en beperkte institutionele ondersteuning verstoorde soms de continuïteit van de sessie, wat aantoont hoe fragiel de toewijzing van ruimte kan zijn zonder sterke afspraken. Ervaringen in verschillende landen leren dat duidelijkheid, visuele communicatie en sterke schriftelijke overeenkomsten de beste hulpmiddelen zijn om werkbare ruimte veilig te stellen.

1.3 Materiaalkeuze

Een diepere analyse van de apparatuur die nodig is voor een muziekproductielaboratorium wordt gepresenteerd in *R3- Richtlijnen voor het beheer van audiomuziek in de gevangenis*.

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de benodigde apparatuur:

Lijst met apparatuur		
Uitrusting item	Functie	Specificatie / Opmerkingen
Laptop of desktopcomputer	Centrale voor het bedienen van DAW-software	Minimaal 8 GB RAM, Windows of macOS
Digital Audio Workstation (DAW)	Omgeving voor muziekproductie	Ableton Live, Logic Pro of Audacity (in beperkte instellingen, voor beperkte bewerkingen). In ieder geval is elke DAW prima.
MIDI Controller	Beatmaking en arrangementsinvoer	25- of 49-toetsen, met pads/knoppen voor flexibiliteit
Audio Interface	Externe geluidskaart voor microfoon/ hoofdtelefoon routing	Focusrite Scarlett of gelijkwaardig
Studio hoofdtelefoon	Individuele monitoring	Gesloten achterkant, geschikt voor gedeelde instellingen
Microfoon en standaard	Vocale of sample-opname (indien toegestaan)	Met popfilter en standaard
Kabels, adapters, stekkerdozen	Elektrische betrouwbaarheid en aansluiting van apparatuur	Volledig gelabeld en geïnventariseerd

Dit vertegenwoordigt de “standaard” laboratoriumopstelling. In de praktijk waren aanpassingen nodig in functie van de context van de gevangenis: zo implementeerde Duitsland een **mobiele versie** van de kit voor flexibel gebruik, terwijl België het moest doen doen op **open-source software** vanwege IT-beperkingen.

Wat de prijs betreft, is het moeilijk om een precieze schatting te geven in deze tijden van economische onzekerheid. Tegen het einde van 2024 bedroeg de gemiddelde prijs van de boven-

staande apparatuurlijst met 5 computers, 5 DAW's, 5 MIDI-controllers, 5 hoofdtelefoons in projectlanden ongeveer 7.000 EUR. De prioriteit is niet om een perfecte professionele opstelling te bereiken, maar om ervoor te zorgen dat elke deelnemer toegang heeft tot een werkstation dat de **volledige productiecyclus mogelijk maakt**: het maken, arrangeren en opnemen van beats.

1.4 Geleerde lessen

- **Identificeer eerst de belangrijkste institutionele belanghebbenden** (directeuren, beveiligingsfunctionarissen, opleiders, IT-managers) en betrek hen voordat u het laboratorium opricht. Bespreek met hen om de behoeften van de gevangenis te begrijpen op het gebied van administratieve, beveiligings- en IT-procedures;
- **Formaliseer alles in een schriftelijke overeenkomst/protocol.** Zie R3 – Richtlijnen voor het beheer van audiomuziekworkshop in de gevangenis voor de voorgestelde inhoud van de overeenkomst;
- **Start het autorisatieproces van externe trainers enkele weken voor de geplande start van de activiteiten.** Geef trainers een schriftelijke briefing over de gevangenisregels (wat ze mee naar binnen mogen nemen, hoe om te gaan met personeel en gedetineerden);
- **Gebruik visuele communicatiemiddelen (schema's, planimetrieën)** om de behoeften van de ruimte en de inrichting uit te leggen aan het gevangenispersoneel. Deze aanpak bleek in Italië effectief om begrip en goedkeuring te bevorderen;
- **Pas de keuze van de ruimte aan de specifieke context aan:** een permanente ruimte is ideaal, maar mobiele labo's (Duitsland) of polyvalente klaslokalen (België, Roemenië) kunnen werken als ze worden ondersteund door duidelijke afspraken;
- **Bereid flexibele apparatuurkits voor:** een "standaard" kit (computers, DAW's, audio-interfaces, MIDI-controllers, hoofdtelefoons, microfoons) en een "light" kit voor beperkte contexten (opensource DAW's, vereenvoudigde hardware);
- **Onderhandel vooraf over de opslagoplossing voor laptops en audioapparatuur en stel altijd een duidelijke inventarislijst op voor het gevangenispersoneel.** Plan extra tijd voor en na elke sessie om te voldoen aan in- en uitgangscodes;
- **Garandeer één werkplek per deelnemer (laptop, controller, koptelefoon).** Dit is essentieel om actieve betrokkenheid en vooruitgang door de volledige productiecyclus te garanderen.

2. Studenten en opleiders

De effectiviteit van het M4F-workshopmodel hangt evenzeer af van de competenties van degenen die het leveren als van het vermogen om de behoeften, persoonlijkheden en motivaties van de studenten te begrijpen. Gedurende het hele project hebben we een uitgebreid competentiekader ontwikkeld voor trainers en gedetineerden.

In dit vademecum presenteren we de kernelementen ervan en bieden we een praktisch naslagwerk voor de implementatie. Voor een verdere gedetailleerde en theoretische analyse wordt lezers uitgenodigd om R3 te raadplegen – Richtlijnen voor het beheer van audiomuziekworkshops in de gevangenis.

In dit vademecum presenteren we de kernelementen ervan en bieden we een praktisch naslagwerk voor de implementatie. Voor een verdere gedetailleerde en theoretische analyse wordt lezers uitgenodigd om R3 te raadplegen – *Richtlijnen voor het beheer van audiomuziekworkshops in de gevangenis.*

2.1 Trainers

De rol van trainers in workshops muziekproductie in gevangenissen gaat veel verder dan technisch onderwijs. Trainers fungeren tegelijkertijd als facilitators van het leren, bemiddelaars tussen gedetineerden en gevangenispersoneel, en rolmodellen die in staat zijn om vertrouwen en motivatie te wekken. Om deze reden heeft het M4F-project een specifiek competentiekader gedefinieerd, vastgelegd in de onderstaande tabel:

Trainer / Competentiekaart Jeugdwerker		
R1 Competentiegebied	Focus in R3-richtlijnen	Typische trainersresultaten in de workshop
Technisch	Geavanceerd gebruik van digitale audiowerkstations, hardware-installatie, probleemoplossing, veilige IT-configuratie in de gevangenis.	Voert multi-track sessies uit; demonstreert opnemen, bewerken, basis mixen; Onderhoudt een conforme, veilige laboratoriuminfrastructuur.
Creatief	Hiphopbeat-ontwerp in verschillende genres; arrangement coaching; productie koppelen aan het schrijven van teksten.	Cureert referentiebeats; begeleidt deelnemers door middel van structuur, haak, dynamiek; past creatieve taken aan de groeps cultuur aan.
Transversale	Sessieplanning, steigers, formatieve feedback, voortgangsregistratie, documentatie voor evaluatie.	Produceert modulaire lesplannen; past de R1-competentiedescriptoren toe voor informele beoordeling; Blijft logboeken bijhouden.
Sociaal	Traumasensitieve facilitering, de-escalatie van conflicten, culturele mediation, netwerken met externe stakeholders.	Bouwt vertrouwen en veilige ruimte op; onderhandelt over regels met gedetineerden en personeel; onderhoudt contacten met gemeenschapspartners voor opties na de release.

Ideale opleiders hebben een gemengd profiel nodig, waarbij expertise op het gebied van muziekproductie wordt gecombineerd met educatieve en sociale facilitatievaardigheden, aangepast aan de realiteit van gevangenissen en kwetsbare leerlingen.

2.2 Gedetineerden

Het beoordelen van gedetineerden voor en tijdens de workshops is essentieel, gezien de diversiteit aan vaardigheden, ervaringen en opleidingsachtergronden. Dit kader identificeert vier competentiedomeinen en stelt trainers in staat om instapniveaus te evalueren, pedagogiek aan te passen en de voortgang bij te houden. Gedetineerden zijn geen traditionele leerlingen. Ze opereren in een zeer gestructureerde en vaak bestraffende omgeving, met beperkte toegang tot technologie, inconsistente onderwijs geschiedenissen en, in veel gevallen, emotionele of gedragsproblemen die verband houden met persoonlijk trauma of marginalisering. Beoordeling moet beginnen met intakegesprekken, idealiter in samenwerk-

ing met gevangenisopvoeders en psychologen, om motivatie, bereidheid en barrières (zoals laaggeletterdheid, trauma of taaldiversiteit) in kaart te brengen. Het is essentieel om een beter begrip te hebben van de achtergrond en persoonlijkheid van de mensen tot wie het project zich richt.

Gedetineerde / Leerling Competentiekaart		
Competentiegebied	Focus in R3-richtlijnen	Waarneembare voortgang van de leerling
Technisch	Basis computervaardigheden; DAW-navigatie op instapniveau; lus creatie; Basis opnemen en exporteren.	Navigeer door een pc, basis snelkoppelingen; Kan tracks bewapenen, loops triggeren/kappen, volume/pan aanpassen, een ruwe mix laten stuiteren.
Creatief	Versla de constructie van proefpakketten; experimenteren met tempo, swing, FX; beats koppelen aan mogelijke songteksten.	Produceert een originele lus van 8-16 maten; varieert drum patronen; Selecteert geluiden die persoonlijke smaak/verhaal weerspiegelen.
Dwars	Teamwerk, doorzettingsvermogen, probleemoplossend vermogen, het volgen van workshopschema's en laboratoriumregels.	Komt op tijd; werkt samen in peer-listening kringen; zoekt hulp in plaats van fouten op te geven.
Sociaal	Zelfexpressie, identiteitsvorming, respectvolle samenwerking, positieve groepsdynamiek.	Shares volgen de oorsprong in groepsdiscussies; biedt constructieve feedback; rapporteert meer zelfvertrouwen en het gevoel erbij te horen.

2.3 Gedetineerden

- **Geef prioriteit aan trainers met zowel technische muziekvaardigheden als ervaring** in het werken met kwetsbare bevolkingsgroepen. Pure technische expertise zonder sociale competentie levert problemen op; Omgekeerd hebben sterke maatschappelijk werkers zonder muziektraining moeite om deelnemers effectief te betrekken;
- **Bied als organisatie een trainingsprogramma aan** over de context van de gevangenis, trauma-geïnformeerde praktijken en culturele competentie.
- **Zet doorlopend toezicht en peer support-systemen op voor trainers.** Werken in gevangenis- en emotioneel veeleisend zijn; Trainers hebben behoefte aan regelmatige debriefingsmogelijkheden en professionele ontwikkeling om burn-out te voorkomen;
- Voer indien mogelijk **individuele interviews met gedetineerden in plaats van alleen te vertrouwen op gevangenisgegevens.** Motivatie en muzikale interesse fungeren als sterke triggers en zijn ongelooflijke voorspellers van succes die niet kunnen worstelen met gedragsgeschiedenis;
- **Werk nauw samen met gevangenisopvoeders en psychologen** voor de selectie van deelnemers en in het hele laboratorium. Wederzijdse inzichten in individuele persoonlijkheden, groepsdynamiek en mogelijke conflicten bleken van onschatbare waarde op alle locaties;

- **Stel regelmatige communicatieschema's op met het belangrijkste gevangenispersoneel** (wekelijkse updates van de onderwijscoördinator, maandelijkse veiligheidsvergaderingen). Consistente communicatie schept vertrouwen en voorkomt misverstanden;
- **Creëer gedeelde documentatiesystemen voor de voortgang van deelnemers** die zowel educatieve doelen als institutionele vereisten respecteren. Gevangenispersoneel heeft bewijs nodig dat het programma bredere rehabilitatiedoelstellingen ondersteunt.

THE PEDAGOGICAL / EDUCATIONAL APPROACH

3. De pedagogische/pedagogische aanpak

In de kern is M4F een initiatief dat gericht is op het onderwijzen van digitale muziekproductie, met name in correctionele omgevingen. De primaire focus ligt op het in staat stellen van deelnemers om hiphop “beats” te creëren - de instrumentale achtergronden voor rapteksten.

De keuze voor hiphop is opzettelijk en heeft een pedagogische betekenis: als een genre dat geworteld is in zelfexpressie, culturele identiteit en sociaal commentaar, biedt het een onderscheidende educatieve kans in contexten die worden gevormd door uitsluiting, marginalisering en institutionele controle.

Hoewel M4F de nadruk legt op beatproductie boven het schrijven van teksten, zijn de twee elementen nauw met elkaar verbonden. Ervaring in de workshops toonde consequent aan dat de integratie van schrijven en productie het algehele leerproces verrijkte. Wanneer beatmaking en lyriek worden gecombineerd, bieden ze een holistisch creatief pad dat zowel geest als stem aanspreekt - een ideale benadering in correctionele omgevingen, waar leerlingen vaak van beide zijn losgekoppeld.

Op basis van deze pedagogische veronderstelling ontwikkelde het consortium een Training Manual (R2 - Manual for the training of audio editing methodologies and technologies in prison), gestructureerd in vier progressieve modules. We presenteren hier de belangrijkste kenmerken van elk. Raadpleeg voor meer informatie rechtstreeks naar R2.

3.1 De handleiding

De methodologie die binnen het M4F-project is ontwikkeld, is ontworpen met het oog op flexibiliteit, waardoor aanpassing aan verschillende geletterdheidsniveaus, technische omstandigheden en tijdsbeperkingen mogelijk is. Het werd geleidelijk verfijnd door de inbreng van trainers en penitentiaire inrichtingen, waardoor het werd afgestemd op de werkelijke omstandigheden van het gevangenisonderwijs.

De structuur van de cursus is gearticuleerd in vier modules (plus een aparte module over *Music Business*, die in het laatste deel van het Vademecum wordt behandeld), die elk bijdragen aan een geleidelijk leertraject. Samen brengen ze leerlingen van een eerste kennismaking met de hiphopcultuur en digitale tools naar de onafhankelijke productie van originele muzieknummers. Elke module brengt pedagogische prestaties in evenwicht met de praktische beperkingen van de gevangeniscontext.

Module 1: Inleiding tot hiphopcultuur en muziektechnologie

De eerste module dient als startpunt voor het opleidingstraject. Het verbindt deelnemers met de culturele fundamenteën van hiphop en opent tegelijkertijd de deur naar de tools van digitale audioproductie.

Het doel is om nieuwsgierigheid op te wekken, identificatie met de waarden van het genre te bevorderen en de technische omgeving te demystificeren. Deelnemers maken kennis met de sociale oorsprong van hiphop, de kernelementen (DJ-en, MCen, beatboxen, graffiti, breakdance) en de onderliggende waarden van verzet, identiteit en zelfexpressie. Naast deze culturele dimensie beginnen leerlingen sleutelconcepten in digitale muziek te verkennen, zoals samples, loops, tempo en patronen, en te experimenteren met de basisfuncties van digitale audiowerkstations (DAW's) in een ondersteunende omgeving met lage druk.

Module 2: Songteksten schrijven en arrangeren van een beat

De tweede module laat de leerlingen kennismaken met het gestructureerd maken van beats. Hier evolueert het experiment naar compositie: deelnemers selecteren drums, arrangeren ritmische patronen en geven vorm aan hun eerste muzikale ideeën. De pedagogische doelstellingen zijn tweeledig: enerzijds het ritmische bewustzijn verdiepen en de typische structuur van een lied introduceren (intro, couplet, refrein, brug); aan de andere kant om creatieve intentie en zelfbewustzijn te bevorderen door middel van het schrijven van teksten. Door leerlingen te begeleiden bij arrangement en flow, stelt de module hen in staat om spontane ideeën te vertalen in coherente muzikale vormen.

Module 3: Beat productie en ontwikkeling

De derde module vertegenwoordigt de creatieve kern van het trainingsproces. In dit stadium verfijnen de deelnemers hun composities en voegen ze lagen van complexiteit toe, waardoor zowel hun technische competentie als hun artistieke gevoeligheid worden verbeterd. Leerlingen worden aangemoedigd om te werken met meerlagige arrangementen, waarbij drums, baslijnen, melodieën en effecten worden gecombineerd om rijkere soundscapes te creëren. De nadruk wordt gelegd op textuur, stemming en genreconventies - van trap en drill tot boom-bap en lo-fi - waardoor deelnemers hun creaties in een bredere muzikale context kunnen plaatsen. Deze verkenning introduceert meer geavanceerde tools, zoals automatisering, egalisatie, filters en dynamiek, terwijl het de opkomst van een persoonlijke stijl en muzikale identiteit ondersteunt.

Module 4: Mixen en masteren (postproductie)

De laatste module richt zich op het proces van het afronden van een track door middel van mixen en masteren. Hoewel het niet altijd volledig in alle trainingslaboratoria werd geïmplementeerd, bleek het een sterke pedagogische waarde te hebben wanneer het werd toegepast. Het stelt leerlingen in staat om technische vaardigheden te consolideren en tegelijkertijd de voldoening te ervaren van het produceren van een voltooid en deelbaar werkstuk. Deelnemers maken kennis met de basisprincipes van postproductie: gain staging, balanceren van volumes, het toepassen van equalizer en het vormgeven van het stereoveld. Ze komen ook in aanraking met concepten als compressie en export, die essentieel zijn om een track klaar te maken voor distributie. Deze vier modules creëren een samenhangend en progressief pad, van culturele verkenning en creatieve experimenten naar technische verfijning en uiteindelijke productie. Daarmee belichamen ze het tweeledige doel van de M4F-methodologie: het bevorderen van zowel artistieke groei als persoonlijke empowerment door middel van op muziek gebaseerde training.

3.2 Geleerde lessen

- **Beginnen met eenvoudige en toegankelijke oefeningen was cruciaal.** Veel deelnemers hadden beperkte digitale of muzikale vaardigheden en het zou ontmoedigend zijn geweest om meteen aan complexe composities te beginnen. Het gebruik van loops, vooraf gemaakte beats of begeleidde

sjablonen hielp bij het opbouwen van vroeg succes en vertrouwen, vooral in het laatste deel van module 1.

- **Een informele en procesgerichte pedagogiek resoneerde sterk met gedetineerden.** Het toestaan van experimenten, fouten en vallen en opstaan bevorderde doorzettingsvermogen en zelfontdekking. Deze leerlinggerichte aanpak hielp de deelnemers om opnieuw deel te nemen aan het onderwijs, zelfs in het geval van negatieve schoolervaringen in het verleden.
- **Het schrijven van teksten ontstond vaak op natuurlijke wijze, ook al was het niet systematisch gepland.** Toen deelnemers werden aangemoedigd om te schrijven, werd het een krachtig hulpmiddel voor geletterdheid, zelfreflectie en emotionele expressie, als aanvulling op de technische aspecten van beatmaking. Trainers merkten op dat dit de modules 2 en 3 aanzienlijk verrijkte.
- **Een evenwicht tussen vrijheid en structuur bleek essentieel.** Duidelijke groepsafspraken en consistente regels creëerden een veilige en respectvolle omgeving, terwijl er ruimte was voor gedetineerden om creatief verantwoordelijk te zijn voor hun projecten.
- **Peer learning en mentoring ontwikkelden zich op natuurlijke wijze binnen de workshops.** Sterkere deelnemers steunden zwakkere, wat niet alleen het leerproces versnelde, maar ook de solidariteit versterkte en conflicten verminderde. Trainers benadrukten dat dit alleen mogelijk was door een constante inspanning om een niet-concurrerende omgeving te creëren. Samenwerkingsprojecten, vooral die met teksten, speelden een sleutelrol in deze dynamiek.
- **Frequente institutionele verstoringen vereisten een modulaire planning.** Overplaatsingen, vervroegde releases of onverwachte wijzigingen in de planning onderbraken het leerproces vaak. Het ontwerpen van de cursus in op zichzelf staande fasen zorgde ervoor dat elke leerfase op zichzelf staande waarde had, zodat zelfs gedeeltelijke deelname tot tastbare vooruitgang leidde.
- **Muziekproductie veranderde de manier waarop gedetineerden zichzelf zagen.** Het maken van beats en tracks bood een gevoel van auteurschap en keuzevrijheid, waardoor het zelfbeeld verschoof van passieve ontvangers van straf naar actieve makers van betekenis.
- **Het ritmische en repetitieve karakter van beatmaking ondersteunde focus en regulatie.** Deelnemers die aanvankelijk rusteloos of niet betrokken waren, vonden vaak rust en concentratie door het regelen van geluiden, wat bijdroeg aan emotionele stabiliteit.
- **Het voltooien van een track, zelfs een eenvoudige, was een krachtige motiverende mijlpaal.** Het luisteren naar hun eigen producties en het ontvangen van feedback wekte trots op en versterkte de bereidheid om te blijven leren. Tastbare resultaten waren de belangrijkste drijfveren voor motivatie en zelfrespect.

INZETBAARHEID

4. Inzetbaarheid en sociale re-integratie

Inzetbaarheid in de muzieksector is een complexe en zeer concurrerende aangelegenheid. Zelfs voor ervaren professionals vereist het opbouwen van een duurzame carrière op dit gebied doorzettingsvermogen, netwerken en constante aanpassing. Het is daarom van essentieel belang om de deelnemers duidelijk te maken dat het doel van op muziek gebaseerde training niet is om directe werkgelegenheid in de industrie te garanderen, maar om hen de tools, competenties en zelfvertrouwen te bieden om kansen na te streven wanneer deze zich voordoen.

Het managen van verwachtingen is een cruciaal onderdeel van het re-integratieproces. Gedetineerden moeten begrijpen dat de weg naar professionele betrokkenheid bij de muzieksector uitdagend en onzeker is. Door echter te leren muziek te maken, hun werk te presenteren en contact te leggen met netwerken en organisaties, verwerven ze vaardigheden en attitudes die veel verder reiken dan de studio. Deze omvatten teamwerk, digitale geletterdheid, creativiteit, discipline en veerkracht; competenties die waardevol zijn in meerdere sectoren, zowel binnen als buiten het culturele veld.

Tegelijkertijd mag de rol van de muziekindustrie niet over het hoofd worden gezien. Bedrijven, keurmerken en culturele organisaties kunnen hun Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) tonen door toegang te bieden tot netwerken, mentorschap aan te bieden en verborgen talent te erkennen. Hoewel dergelijke bijdragen geen werkgelegenheid garanderen, kunnen ze barrières verminderen en gedetineerden ondersteunen bij het opbouwen van trajecten na vrijlating.

Het Vademecum promoot daarom een realistische maar ambitieuze visie: deelnemers uitrusten met competenties en tegelijkertijd de actoren uit de industrie aanmoedigen om de verantwoordelijkheid te delen voor het omzetten van creatief potentieel in kansen voor re-integratie.

Dit hoofdstuk richt zich daarom op de vraag hoe muziekproductietraining inzetbaarheid en re-integratie kan ondersteunen, niet door banen te beloven, maar door deelnemers voor te bereiden op de arbeidsmarkt en de "buitenwereld" met sterkere instrumenten en realistische perspectieven.

4.1 Samenwerking met ondersteunende organisaties

Reïntegratie kan niet alleen binnen de gevangensismuren worden bereikt. De grootste impact komt naar voren wanneer het is ingebed in een breder netwerk van sociale, culturele en professionele actoren die continuïteit en erkenning kunnen bieden buiten detentie. Samenwerking met externe ondersteunende organisaties is daarom een hoeksteen van inzetbaarheids- en re-integratiestrategieën.

Partnerschappen met ngo's, sociale ondernemingen, culturele centra en sociale muzieklabels vergroten het bereik van leren in gevangnissen. Deze organisaties kunnen toegang bieden tot oefenruimtes, opnamestudio's of mentormogelijkheden die anders niet beschikbaar zijn voor voormalige gedetineerden zodra ze zijn vrijgelaten. Op deze manier blijven de vaardigheden en motivatie die tijdens de workshops worden ontwikkeld geen geïsoleerde ervaringen, maar worden ze opstapjes naar maatschappelijke participatie op lange termijn. De implementatie van M4F heeft aangetoond hoe waardevol dergelijke partnerschappen in de praktijk kunnen zijn. In Italië heeft de samenwerking met het regionale agentschap ALFA de erkenning mogelijk gemaakt van vaardigheden die in de gevangenis zijn ontwikkeld via bestaande

certificeringskaders. In Turkije heeft de oprichting van een permanente studio binnen het reclasseringsdirectoraat van İzmir al de weg vrijgemaakt voor voortdurende creatieve praktijken en samenwerking met de gemeenschap. In België zorgde de samenwerking met aanbieders van volwassenenonderwijs ervoor dat de deelnemers hun opleiding na hun vrijlating konden voortzetten, zodat het leren niet abrupt werd onderbroken aan de poort van de gevangenis. Deze voorbeelden laten zien hoe institutionele verankering en betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld elkaar aanvullen om duurzaamheid te waarborgen.

Vanuit pedagogisch oogpunt verrijkt externe samenwerking ook de werkplaatsomgeving zelf. Het uitnodigen van kunstenaars, docenten of culturele bemiddelaars van buitenaf creëert momenten van uitwisseling die gedetineerden helpen hun werk te situeren binnen een bredere praktijkgemeenschap. Deze blootstelling vermindert het isolement, bevordert de motivatie en versterkt het gevoel dat de creatieve expressie relevant is buiten de microkosmos van de gevangenis.

Voor organisaties die dit model willen repliceren, is vroegtijdige en proactieve betrokkenheid van belanghebbenden essentieel. Het memorandum van overeenstemming – dat tijdens het laatste jaar van het project wordt ontwikkeld – moet van meet af aan worden gesloten met potentiële partners, waarin de rollen, verantwoordelijkheden en langetermijnverplichtingen worden verduidelijkt.

Idealiter zou het netwerk van partners niet alleen de educatieve dimensie moeten ondersteunen, maar ook re-integratiediensten, jeugdcentra en platforms voor de muziekindustrie moeten omvatten.

De betrokkenheid van muziekmaatschappijen en -labels is bijzonder relevant, omdat het de sector in staat stelt zijn maatschappelijk verantwoord ondernemen op een concrete manier uit te oefenen: door kansarme groepen te ondersteunen, verborgen talent te erkennen en bruggen te slaan tussen correctionele instellingen en professionele creatieve omgevingen. Zo'n ecosysteem met meerdere actoren is de beste garantie dat competenties die in de gevangenis zijn ontwikkeld, kunnen worden vertaald in zinvolle kansen daarbuiten.

4.2 Ondersteuning bij het ontwikkelen van cv's en creatieve portfolio's

4.2.1 CV standaarden

Gedetineerden moeten worden ondersteund om hun nieuwe competenties te presenteren op een manier die leesbaar is voor werkgevers en instellingen. De workshops muziekproductie hebben waardevolle vaardigheden ontwikkeld, maar zonder de juiste documentatie blijven deze vaak onzichtbaar. Gestructureerde begeleiding bij het opstellen van standaard cv's en meer specifieke creatieve portfolio's zorgt ervoor dat leerresultaten worden vertaald in erkende formats en kunnen dienen als echte troeven bij re-integratie.

Het standaard cv mag niet beperkt blijven tot traditionele scholing of werkgeschiedenis, die in het geval van gedetineerden vaak gefragmenteerd zijn. Dankzij de cursus moeten de transversale competenties die tijdens de workshops zijn ontwikkeld, worden belicht, van zachte vaardigheden zoals teamwerk, probleemoplossend vermogen, creativiteit en doorzettingsvermogen tot meer technische vaardigheden zoals audiobewerking. Trainers en opvoeders kunnen een actieve rol spelen om deelnemers te helpen deze prestaties in toegankelijke, werkgeversvriendelijke taal te verwoorden. Deze competenties moeten, waar mogelijk, worden gekoppeld aan gevestigde kaders zoals de EU-sleutelcompetenties voor een leven lang leren, het Europees kwalificatiekader (EKK) of nationale normen voor beroepsonderwijs en -opleiding. Gedurende het hele project hebben partnerorganisaties en het consortium gezamenlijk nationale en EU-kaders voor competentieerkenning verkend om deze afstemming te versterken. Het koppelen van workshopresultaten aan deze kaders vergroot hun legitimiteit, waardoor ze geloofwaardiger worden voor arbeidsbemiddelingsdiensten, volwasseneneducatie en werkgevers.

4.2.2 Artistieke portfolio's en DSP's

Naast het traditionele cv stellen artistieke portfolio's deelnemers in staat om tastbare resultaten te laten zien. Deze aspecten komen ook aan bod in *Module 5, Music Business and Distribution, van de R2 van het M4F-project*. Raadpleeg die bron voor meer informatie. We hebben verschillende digitale formaten geïdentificeerd die vaak door kunstenaars worden gebruikt om hun werk te laten zien:

- **Persoonlijke websites:** Gemaakt met platforms zoals Wix, Squarespace, Pixpa of Mobirise, deze stellen muzikanten en bands in staat om professioneel en persoonlijk audiotracks, video-optredens, biografieën, afspeellijsten, evenementenkalenders, foto's en downloadbaar materiaal te presenteren.
- **EPK (Electronic Press Kit):** Een "elektronische persmap" met audio-/videotracks, biografieën, credits, perscitaten, contactgegevens en beeldmateriaal, geoptimaliseerd voor promotie en samenwerkingen.
- **Linktree / link aggregators:** Verzamelingen van links naar muziekplatforms, sociale media en streamingdiensten waar de muziek van de artiest te vinden is.

Om deze portfolio's te behouden, moeten deelnemers kennis maken met Digital Streaming Platforms (DSP's). Begrijpen hoe muziek het publiek bereikt via digitale streamingplatforms is een essentiële vaardigheid voor diegenen die betrokken willen blijven bij het creatieve veld. Diensten zoals Spotify, Apple Music, Deezer, Amazon Music en Bandcamp zijn nu de belangrijkste kanalen waarlangs muziek wereldwijd wordt geconsumeerd. Door gedetineerden kennis te laten maken met deze platforms, krijg je zowel inspiratie als praktische kennis over hoe creatief werk buiten de gevangenis muren kan worden gedeeld.

Workshops moeten in toegankelijke taal de verschillen tussen platforms uitleggen - bijvoorbeeld het brede bereik van Spotify ten opzichte van het artiestvriendelijke verdienmodel van Bandcamp. Trainees kunnen dan stap voor stap het distributieproces demonstreren via aggregators zoals DistroKid of TuneCore, waarbij het belang wordt benadrukt van het correct invoeren van metadata (titels, credits, cover art) en het waarborgen van technische kwaliteit (bitrate, bestandsformaat). Waar directe upload tijdens de opsluiting niet mogelijk is, kan het proces worden gesimuleerd door middel van visueel materiaal of gedrukte handleidingen, en kunnen release-ready assets - masters, metadata, artwork, EPK's - onmiddellijk na vrijlating worden voorbereid voor gebruik.

Deze kennis is niet alleen technisch, maar ook motiverend: wanneer deelnemers een duidelijk pad zien van hun traject naar een potentieel publiek, beginnen ze hun werk te begrijpen als onderdeel van een breder ecosysteem. In combinatie met het bewustzijn van auteursrechten en royalty's geeft dit hen de basis om hun creatieve output op verantwoorde wijze te beheren en zich toekomstige kansen in de culturele en digitale economie voor te stellen. Alle portfolio- en DSP-gerelateerde werkzaamheden moeten echter voldoen aan de waarborgen die in het volgende deel over verspreiding worden beschreven.

4.3 Publieksevenementen, tentoonstellingen en digitale verspreiding

Het onder de aandacht brengen van het werk dat binnen wordt gedaan, is uiterst belangrijk en een krachtig instrument voor sociale re-integratie. Wanneer gedetineerden de kans krijgen om hun werk te presenteren - of het nu gaat om openbare evenementen, tentoonstellingen of interne showcases in de gevangenis - bevestigt dit niet alleen hun inspanningen, maar bouwt dit ook trots en motivatie op. Het presenteren van muziek aan een publiek bevordert herkenning, vestigt positieve identiteiten en laat zien dat zinvolle creativiteit zelfs in beperkende omgevingen kan ontstaan.

Tegelijkertijd biedt digitale verspreiding een ander belangrijk traject. Gecontroleerde platforms, gevangenisradio of streaming via partnerorganisaties zorgen ervoor dat muziek een publiek buiten de instelling bereikt. Na vrijlating kunnen sociale media en reguliere platforms worden gebruikt om de zichtbaarheid verder uit te breiden, waardoor het stigma wordt verminderd door gedetineerden niet als daders te herformuleren, maar als makers en culturele bijdragers. Deze activiteiten bevorderen ook de betrokkenheid van de gemeenschap door de bredere samenleving het rehabiliterende en expressieve potentieel van artistiek werk in correctionele instellingen te laten zien.

Verspreiding brengt echter ook risico's met zich mee die zorgvuldig moeten worden beheerd. De trainingshandleiding benadrukt dat het extern delen van tracks, afbeeldingen of materialen niet mag plaatsvinden zonder expliciete schriftelijke toestemming. Een formeel vrijlatingsformulier, ondertekend door de gedetineerde, de instelling en de uitvoerende organisatie, is essentieel om persoonlijke rechten te beschermen en misbruik te voorkomen. Omdat deze processen tijd vergen, moet de verspreiding ruim voor een geplande gebeurtenis of release worden gepland.

Evenzo moeten opleiders aandacht besteden aan kwesties als identiteitsblootstelling en herstigmatisering. Het delen van persoonlijke verhalen, namen of herkenbare afbeeldingen zonder voldoende bescherming kan deelnemers schaden zodra ze zijn vrijgelaten. Om het stigma niet te versterken, moet muziek worden gepresenteerd als waardevolle culturele productie, in plaats van te worden bestempeld als 'gevangeniswerk'. Aandacht voor het auteursrecht is minstens zo belangrijk. Veel beats en samples worden beschermd door intellectuele eigendomsrechten, en het verspreiden van tracks zonder de rechten te verifiëren kan zowel deelnemers als instellingen blootstellen aan juridische gevolgen. Opleiders moeten daarom het gebruik van originele inhoud of royaltyvrij materiaal bevorderen.

Soortgelijke voorzichtigheid is geboden als het gaat om teksten en thema's: muziek die gewelddadige, discriminerende of schadelijke boodschappen bevat, dreigt de rehabilitatieve doelstellingen van de workshop te ondermijnen. Trainers hebben de verantwoordelijkheid om de deelnemers te begeleiden naar constructieve expressie en ervoor te zorgen dat het materiaal dat is geselecteerd voor openbare publicatie een positieve maatschappelijke betrokkenheid ondersteunt.

Tot slot mag de kwestie van eigendom en compensatie niet worden verwaarloosd. Alle muziek die in de workshops wordt geproduceerd, blijft eigendom van de deelnemers. Het gebruik van deze werken voor promotionele doeleinden zonder geïnformeerde toestemming, of zonder een eerlijke erkenning en vergoeding te garanderen, zou neerkomen op exploitatie. Wanneer volledige externe verspreiding niet haalbaar is, kunnen interne luistersessies of gecontroleerde circulatie binnen de instelling herkenning bieden en tegelijkertijd blootstellingsrisico's vermijden. De juiste naamsvermelding, documentatie en duidelijkheid over gebruiksdoeleinden zijn essentieel om ervoor te zorgen dat verspreiding een versterkende in plaats van een schadelijke praktijk blijft.

4.4 Geleerde lessen

- **External partnerships are vital.** Reintegration efforts are most effective when embedded in networks of NGOs, cultural centres, adult education providers, and music industry actors. Cooperation agreements and structured collaboration ensure continuity, both during detention and after release.
- **Competenties moeten zichtbaar zijn.** Zonder de juiste documentatie lopen vaardigheden die door muziekproductie worden ontwikkeld het risico onzichtbaar te blijven. Door gedetineerden te ondersteunen bij het opstellen van cv's en portfolio's die gekoppeld zijn aan erkende kaders (EU-sleutelcompetenties, EQF, nationale normen voor beroepsonderwijs en -opleiding) wordt hun legitimiteit

vergroot en worden ze begrijpelijk voor werkgevers en instellingen.

- **Artistieke portfolio's versterken de motivatie en geloofwaardigheid.** Het opstellen van professionele portfolio's, geïnspireerd op praktijken uit de sector zoals EPK's, persoonlijke websites of link-aggregators, biedt deelnemers tools om zichzelf als kunstenaar te presenteren. Zelfs als directe online verspreiding in de gevangenis niet mogelijk is, zorgt het voorbereiden van vrijlatingsklare activa voor continuïteit na vrijlating.
- **Bekendheid met de muziekbusiness en DSP's voegt waarde toe.** Door gedetineerden kennis te laten maken met digitale streamingplatforms en distributieprocessen, wordt hun creatieve werk verbonden met real-world paden. Inzicht in metadata, auteursrechten en royalty's levert niet alleen technische kennis op, maar geeft deelnemers ook een visie op hun potentiële rol in de culturele economie.
- **De verspreiding moet zorgvuldig worden beheerd.** Openbare evenementen en digitale releases zijn krachtig voor erkenning en identiteitsopbouw, maar ze brengen risico's met zich mee. Geïnformeerde toestemming, auteursrechtcontroles en bescherming tegen herstigmatisering zijn essentiële waarborgen. Zonder hen riskeert verspreiding uitbuiting of schade in plaats van empowerment.
- **Erkenning kan meerdere vormen aannemen.** Zelfs wanneer externe verspreiding niet haalbaar is, kunnen interne showcases en gecontroleerde circulatie binnen de gevangenis of tussen partners een zinvolle erkenning opleveren. Dergelijke alternatieven versterken nog steeds het vertrouwen, de saamhorigheid en de motivatie, terwijl onnodige blootstellingsrisico's worden vermeden.

5. Conclusie

Het M4F *Vademecum* is het eerste Europese instrument om muziektraining in gevangenenissen te koppelen aan bredere strategieën voor inzetbaarheid, re-integratie en maatschappelijk verantwoord ondernemen. De waarde ervan ligt in het omzetten van creatief potentieel in zichtbare en herkenbare competenties en in het aantonen dat trajecten van detentie naar participatie kunnen worden gestructureerd, erkend en ondersteund.

Door drie jaar ervaring en knowhow te delen, biedt het *Vademecum* een praktisch kader en een oproep tot actie. Het nodigt **muziekbedrijven, culturele instellingen en maatschappelijke belanghebbenden** uit om hun verantwoordelijkheid te delen door **creatieve labs op te zetten, toegang te bieden tot ruimtes, mentorschap te bieden en talent te erkennen** dat anders misschien onzichtbaar zou blijven.

MUSIC FOR FREEDOM

music4freedom.eu

contact@music4freedom.eu

/m4f.eu

Asturia vzw

ESCOLA DE
TECNOLOGIAS
INOVAÇÃO
E CRIAÇÃO

Erasmus+

Enriching lives, opening minds.

Agenzia Italiana
per la Gioventù

